

קבר לתיעוד

"אמונה" ל"מדע". חשיבותה העיקרית של תורת האבולוציה נמצאה לדעתו בעיקר בהשלכות של רעיון ההתפתחות או ההשתלשלות, על הבנת החברה האנושית.

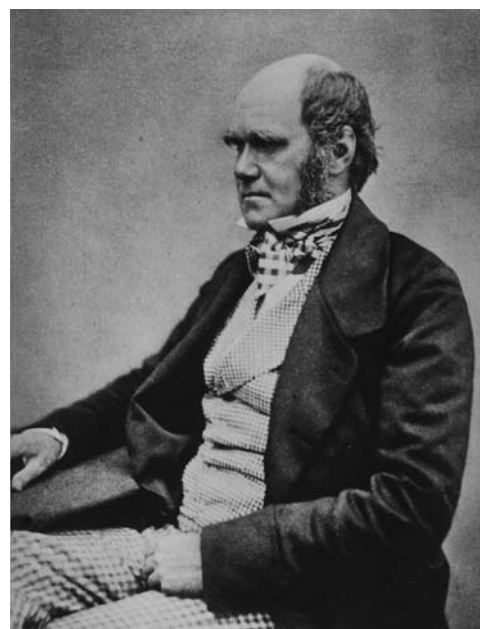
עדות אינטימית לנוכחותו של דרווין בעולמה של האינטליגנציה היהודית ברוסיה הוא המכתב ששלח בתחילת 1892 לאשתו השנייה לעתיד, חמדה (אחותה של אשתו הראשונה המנוחה), שלבואה לארץ ישראל חיכה בכיליון עיניים: "אנא כתבי לי יותר על עצמך מאשר על הדרוויניזם. דרווין הוא אומנם מדען גדול מאוד, אבל עתה רק את מעניינת אותי ולא תיאוריות שונות".

בהרחבה ראו: יעקב שביט ויהודה ריינהרץ, דרווין וכמה מבני מינו: אבולוציה, גזע, סביבה ותרבות – יהודים קוראים את דרווין, ספנסר, באקל ורנאן, תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, 2009. יעקב שביט

חמשה מאורות

...דרוין!

מה גדול, מה מבהיק הוא אור זהרו של השם הזה! בין כל השמות שמתפארת בהם האנושיות מעולם ושתתפאר בהם עד סוף כל הדורות, לא היה בהם יותר גדול מהשם המפאיר הזה. כותבי דברי ימי חיי מעידים עליו כי בימי ילדותו וגם בימי נעוריו לא הצטין ולא התנכר במאומה, ושם אדם לא ראה בו סימני גאונות, ובבית הספר היה אחד מהתלמידים היותר בינונים ובקושי גדול עמד במבחן בבית המדרש העליון בכמבדה [קיימברידג'], וכבר היה בדעתו להתיאש ולעזוב את כל הלמודים ולבחר לו לחייו באיזה מקצוע של מסחר וקנין פשוט, אך מקרה טוב קרהו, כי בשקידתו ובסבלנותו, מצא חן בעיני מורה חכמת הצמחים שבבית הספר, ויעץ לו לעסוק בפרט בחכמה זו שהיא מבקשת מלומדיה בפרט שקידה וסבלנות יתרה, והצעיר דרווין שמע בקול מורהו זה ויחל לעסוק בענין הצמחים אבל גם במקצוע זה לא הצטין בתחילה בשום חריפות גדולה, בשום דבר שיכול להיות לסימן לגדלו בעתיד לבוא. ואפשר באמת, כי לא בחריפות היה גדלו של דרווין, אבל, אם אמת הדבר שאמר הגאון הגרמני הגדול, שאין שום ספק בגאונותו, בחריפותו וגדל רוחו, הוא גתה בעצמו, כי השקידה היא

הצבי כותב על דרווין

המאמר "חמשה מאורות" שפרסם אליעזר בן-יהודה ב-2 במארס 1909 בעיתונו הצבי – כחמישים שנה לאחר הופעת מוצא המינים (The Origin of Species) מאת צ'רלס דרווין (בנובמבר 1859 ובמלאת מאה שנה להולדתו) – הוא המאמר הראשון שהתפרסם בעיתון עברי בארץ ישראל בנושא. הוא מבטא את הרושם הגדול שעשתה תורת האבולוציה של דרווין על האינטליגנציה היהודית הרדיקלית במזרח אירופה בשליש האחרון של המאה התשע-עשרה, ובד בבד – כיצד זו הבינה ופירשה את המהפכה הדרווינית, את עקרונותיה ואת משמעותה. בן-יהודה לא עסק בהשלכות של תורת האבולוציה על השקפת העולם התאוצנרטית היהודית ולא במלחמה שעוררה בין

אזנינו בדרשות ושיחות בכל יום, שכבר נקלטו ונקבעו במוחנו ובמחשבתנו, לנו עתה זה דבר פשוט, ואין אנו משתוממים על זה, וכמעט אין אנו יכולים יותר להבין איך אפשר לחשב באופן אחר, ולכן כמעט אין אנו יכולים לשער ולחוש עתה את גדלה של **המהפכה** שהביאה תורה זו, הדרויות, בכל החכמה, בכל המדע, ובהשקפות האדם על העולם!

זכורני איזו פעולה עצומה, איזה רשם עמוק, איזה זעזוע נזדעזעתי כששמעתי בפעם הראשונה את השם הזה של **דרוין והתורה החדשה של דרויות**, כמה שיכולתי להבין זה אז בילדותי! פתאם נהרס ונחרב עולם שלם, פתאם נגלה לפני איש חדש, פתאם נתברר לפני כל השאלות הקשות שנקרו במוחי אז, כל חידת היצירה ההשתלשלות! ההשתנות והתחלפות ההדרגות, לאט לאט, ברבבי רבבות בשנים ברח **ההכרח** של שני כחות פועלים, של הירושה ושל מלחמת החיים. ההסתגלות ההכרחית להתנאים המקיפים! כמה פשוטה, וכמה גדולה בפשיטותה ובאמתיותה היא התורה הזאת! וכמה גאונות היתה נצרכה לאדם להשתחרר מההשקפות הישנות, הקדומות, ולגלות הלוט מעל פני הטבע וחידת העולם כמו שהוא עתה לפנינו!

אומרים, כי בעיקר הדבר כבר קדמוהו אחרים בתורה זו, כבר ראו וחשו זאת למרק הצרפתי וגתה הגרמני. לא אכפת! לא הניצוצות הראשונים של השחר עושים את אור היום, אלא החמה בצאתה בזהר תפארתה. לא ההשערות של למרק, או מי שקדם עוד לו, לא נצנוץ נבואתו של המשורר הגאוני גתה יצרו את התורה הזאת ועשו אותה לתורת אמת לכל האדם. היה נצרך לזה **יסודות מדעיים**, היה נצרך לזה **מטבע מדעי**, **שתבאר** את הדבר, היה נצרך לזה דבור, מאמר, שיכלול בקרבו הכל: כל זה נתן דרוין. השתנות הצמחים ובעלי חיים על ידי הרכבות מתחלפות, שבעצם היה זה ידוע מכבר, מאלפי שנים, זו ההשתנות וההתחלפות כשנעשתה בכונה, בשטח, למטרה אחת, והמטבע שטבע דרוין: הברירה הטבעית על ידי המלחמה בעד הקיום, והכרח הסתגלות הבריות להתנאים הסובבים אותם. – אלה הם הדברים שיצרו את תורת דרוין, שעשה **קנין האנושיות**.

אומרים כי נזדעזעו קצת יסודי תורת דרוין בשנים האחרונות, כי חכם גרמני מצא קצת זיופים בצורות התהוות העברים של בעלי חיים שנתן הקל בספריו בענין זה להוכיח השתלשלותם של בעלי החיים זה מזה עד ראשית הבריות היותר פשוטות והתפתחותו של האדם מהם ותולדתו מהקוף. לא איכפת!

לא בפרטים אחרים מהותה של תורה זו, ולא מהם תלויה אמתותה וקיומה. עצם הדרויות נהיה לקנין רוח האדם, לאחד מהיסודות של ההשקפה האנושית והמחשבה האנושית, ששום דבר שבעולם לא יוכל להיזוה.

יותר מכל תורה אחרת פעלה תורתו של דרוין על מהלך האדם על דרך הקדמה הרוחנית. זו היתה המהפכה הרוחנית היותר גדולה במחשבות האדם, והיה הזעזוע היותר עצום שגרם הרס וחרבן לכל ההשקפות הקדומות, המקבלות, לכל העולם הישן, ולא תמוה הוא. אם היתה תורת דרוין לזעזוע לכל כהני הדתות ולכל המאמינים שבכל אמה ולשון.

אב"י

הגאונות, אם אמת נכון הדבר הזה, היה דרוין בודאי גאון הגאונים! דרוין היה שקדן, וארך רוח בשקידתו עד המדרגה היותר עליונה, ואם אמנם אין ספק בדבר, כי מלבד שקידתו היה עוד איזה דבר ברוחו שהביאהו לידי הדרויות, זו התורה הנפלאה שעשתה כל כך מהפכה עצומה בהחכמה והמדעים, ובפרט בהשקפת האדם על כל חידת היצירה, – על כל פנים ברני הוא, שאלמלא מדתו העקרית של דרוין, השקידה וארך הרוח בשקידתו, לא היה דרוין מגיע להדרויות.

דרוין היה שקדן. מיד כשהחל לעסוק בהצמחים נתגלה בו כשרון זה במדה רבה, וכמו נטיה לעסוק בהצמחים בחבה, וכח מיוחד של סדרן, לסדר את כל אלפי הצמחים למיניהם, ולכן, כשנשלח פקיד הצבא פיצרוי במלאכות מדעית לאיי אמריקה הדרומית, השתל מורהו בחכמת הצמחים שילוח הצעיר דרוין את המלאכות הזאת במקצוע זו. והמקרה הזה הוא שהיה היסוד והמקור לדרויותו של דרוין. לדרוין היה כח ההתבוננות וההסתכלות במדרגה גדולה להצמחים ובעלי החיים, והתבוננותו והסתכלותו להצמחים, ובעלי החיים באמריקה הדרומית, גלתה לפניו כמה מוטעה היתה החלוקה שהיתה קבועה אז בחכמה במיני הצמחים ובעלי החיים. אבל, צריך להגיד האמת, כי עוד זכות אחת סיעתו לדרוין להיות לאור עולם, והיא – שלא היה עני. בשום אחד מגדולי עולם לא היה אולי גדול כל כך תפקידו של ההון כמו בדרויותו של דרוין. בשו בו מנסיעתו קנה לו אחוזה אצל ביקינהם, ויחי שם עד יום מותו, בלי הפסקה, חיי בעל אחוזה, גנן, ומגדל בהמות, כמעט פרוש ונבדל מהעולם, ויקדיש את עצמו כלו להתבונן לחיי הצמחים ובעלי החיים לכל פרטי פרטיהם, ויחל בנסיונותיו לשנות את צורת הצמחים ובעלי החיים וטבעיהם, לפי רצונו בהרכבות מלאכותיות.

עשרים שנה עבד דרוין ככה בשקידה, ובארך רוח, עשרים שנה כבש את יצרו לבלתי הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתקן. עשרים שני עבודתו והסתכלותו אלו, הביאו להתורה שלו על דבר **"מוצא המינים"**, שפרסם בשנת 1859, כי כל רבבות המינים של הצמחים ובעלי חיים מוצאים ממנים אחדים קדומים, שנשתנו ונתחלפו במשך רבבות הדורות לאט לאט וקבלו צורות חדשות וטבעים חדשים בכח הפעולה שקרא לה **ברירה הטבעית**, ר"ל, שעל ידי פעולה טבעית של שתי סבות, שקרא להן דרוין המלחמה בעד החיים וההסתגלות להתנאים של הסביבה, נתהוו לאט לאט רבבות המינים המשתנים ומתחלפים זה מזה. אחרי ספרו זה פרסם עוד הרבה מחקרים במקצוע זה, עד שהגיע להתוצאה האחרונה, לעטרת תפארת של כל מחקריו, לתורתו על דבר **"מוצא האדם"**, והיא, כי "אדם הזה", מלך היצירה, איננו, כמו שחשבו עד כה, בריה בפני עצמו, שנוצר לכתחלה אדם, אלא הוא החוליה האחרונה בשלשלת הארוכה של התהוות והתפתחות בהשתלשלות מדרגה של היצורים האחרים הקדומים, מן הצמחים ובעלי החיים היותר פשוטים הראשונים, שנתהוו בהכרח בכח הירושה ומפני המלחמה בעד החיים והסתגלות להתנאים הסובבים, וכי אבותיו האחרונים של האדם הם הקופים! אינם בני אדם שירדו ממדרגה האנושית, אלא – האדם הוא קוף שעלה והתרומם מעט מעט למדרגה האנושית.

לא בשתים שלש שורות במאמר שטחי לצרך השעה בעתון יומי אפשר להגות כל תמצית של תורה שלמה כוללת ומקיפה כזו, תורה רחבה ועמקה באמת מני ים. אנו עתה, שכבר הסכנו להדברים האלה, שכבר ראו עינינו מאות פעמים בספרים ועתונים, שכבר שמעו

ד"ר עזריאל קרליבך כעיתונאי במגזר הדתי (במלאת מאה שנה להולדתו) ניסיון ראשון לרישום מאמריו בעיתון הצופה אוקטובר-דצמבר 1943

עד היום אין ביבליוגרפיה של מאמריו של ד"ר עזריאל קרליבך בשפות שונות ונראה כי כתב אלפי מאמרים החל בגיל 13, שבו נכנס להיכל העיתונות, ועד פטירתו, והוא בן 48 בלבד. ערכתי ביבליוגרפיה ניסיונית של מאמרים שפרסם קרליבך בעיתון הצופה (שבו היה חבר המערכת משנת 1938 עד 1948) במשך שלושה חודשים, בין אוקטובר לדצמבר 1943. מתברר שבתקופה של שבעים יום (בלי להביא בחשבון שבתות וחגים) 12 ימים שבהם היה העיתון סגור ככל העיתונים העבריים בגלל פרשת רמת הכובש) הוא פרסם כמאה מאמרים רק בהצופה. מלבד אלה כתב גם בידעיות אחרונות, שהיה עורכו מ-1940 ועד 1948, ובמעריב, שהיה מייסדו בפברואר 1948, כתב קרליבך עד פטירתו, בפברואר 1956, מאמר כמעט מדי יום. כמו כן כתב בהארץ עד שנת 1938, ממנו פרש לטובת הצופה. מאמריו פורסמו בלשונות שונות, אם במקור ואם בתרגום בעיתונות היהודית במזרח אירופה וכן בקבצים שונים. מאגרות ברל כצנלסון (כרך ו, עמ' 145) מתברר כי ברל כצנלסון הציע לו לכתוב בדבר אחת לשבוע בשכר סופרים של לירה ארצישראלית אחת למאמר, בתנאי שהמאמרים יהיו מיוחדים לדבר "ולא לעיתון זולתו". קרליבך לא נענה להצעה, כנראה.

קרליבך נולד בלייפציג בכ"ג חשוון תרס"ט (6 נובמבר 1908) למשפחת רבנים מפורסמת. המשפחה העמידה עשרות רבנים בעולם היהודי של מערב אירופה. בספר משפחות יואלי-אדלר-קרליבך (בעריכת נפתלי בר גיורא במברגר והרב אלכסנדר, ירושלים, קרליבך, תשנ"ז) רשומים שמות בני המשפחות וצאצאיהם לדורותיהם. הרשימה המסופעת כוללת מאות שמות. מקור השם קרליבך הוא בשני כפרים, גרוס קרלובך וקליין קרלובך, שעל נהר הריין.

אביו של עזריאל קרליבך היה הרב ד"ר אפרים קרליבך, שנוולד בליבק ושימש רבה של לייפציג עד עלותו לארץ ישראל. הוא נפטר ברמת גן בשנת 1936. אמו, גרטרווד לבית יעקבי, נפטרה בתל-אביב בשנת 1956, שבוע לפני פטירת בנה עזריאל. הוא נפטר בתום השבעה על אמו.

ד"ר יוסף נדבה מספר כי קרליבך חלם על היום שבו יוכל להעלות על הכתב את תולדות בני המשפחה המסופעת ופועלם, אך הוא פרסם רק פרק אחד, "בין המצרים בין הגויים" (הצופה, ערב תשעה באב תש"ג; חזר ונדפס במעריב אחר פטירתו של קרליבך בז' באדר תשט"ז, 17.2.1956).

אביו, הרב אפרים קרליבך, כמו רוב הרבנים לבית קרליבך, השתייך לאגודת ישראל, אך בבית שררה אווירה ציונית. בגיל עשרים התמנה לרבה של לייפציג וכיהן 36 שנה כרב העיר. הוא הקים בעיר בית ספר וגימנסיה יהודית שמשכו תלמידים רבים. לבנו בכורו קרא עזריאל על שמו של הרב עזריאל הילדסהיימר, מייסד בית המדרש לרבנים אורתודוקסים בברלין שפעל עד מלחמת העולם השנייה. בטרם מלאו לעזריאל חמש שנים התקבל לבית הספר של אביו ומיד נתגלה כעליו. מילדותו נכסף עזריאל לדמותם של יהודי

מזרח אירופה, למד אידיש בעצמו והחל קורא את סיפוריהם של שלום עליכם ויצחק לייבוש פרץ. הוא התוודע לאורח חייהם של החסידים כאשר הרבי מבויאן בא ללייפציג אחרי מלחמת העולם הראשונה. הרב, ר' ישראל פרידמן, אנוס היה להימלט מבויאן. הוא קבע את מושבו בלייפציג ואליה העביר את חצרו עד שעלה לארץ ישראל.

בספר גלגל שאינו חוזר (תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, 1991) מספר הסופר והעיתונאי מנחם דורמן שלמד עם עזריאל קרליבך בבית הספר של אביו, כי עזריאל הצעיר גילה גם כישרון משחק ובהצגת תלמידים גילם בחור ישיבה מקובל על פי סיפורו של י"ל פרץ, מקובלים. דורמן מספר כי קרליבך הצעיר הדהים את הצופים בכושר המשחק שלו. דורמן עצמו גילם במחזה את תפקידו של הבטלן המשוגע.

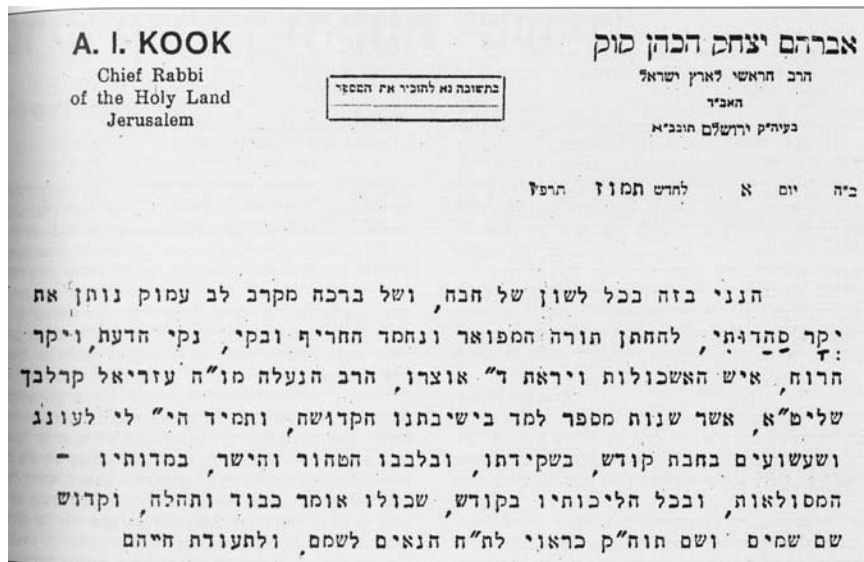
להיכל העיתונות שבו הסתופף 35 שנה נכנס עזריאל בהיותו בר מצווה. עוד בנעוריו למד אידיש על בוריה והוא, ה"יקה" מלייפציג, היה מסוגל לדבר ולכתוב באידיש על כל גוניה ומבטאיה: אידיש ליטאית, אידיש ורשאית ואידיש גליצאית.

בהיותו בן 16 מרד בבית אביו והחליט לנסוע לליטא. הוא למד בישיבות סלובודקה וטלז, וכך התוודע ליהדות ליטא ולתורת המוסר. במלאת שישים שנה לפטירתו של רבי ישראל מסלנט פרסם ב-29 בינואר 1943 מאמר שהוקדש לדמותו של אבי תנועת המוסר (המאמר נדפס שוב בספרו, ספר הדמויות, תל-אביב, הוצאת מעריב, תשי"ט).

מליטא הוא שב לבית אביו והשתלם באוניברסיטאות בגרמניה. החלטה מהפכנית נוספת של עזריאל הצעיר הייתה כשנענה לקריאתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל, לעלות לארץ ישראל ולהצטרף לישיבת מרכז הרב. הוא עלה לארץ בשנת 1927 בהיותו בן 19, והצטרף לתלמידי הישיבה. הוא היה ה"יקה" היחידי בין תלמידי הישיבה, וכמנהג בני הישיבות לקרוא לתלמידים על פי מוצאם נקרא "עזריאל לייפציגר". חברו הקרוב בישיבה היה שבתי דון יחיא (דניאל), לימים עורך הצופה. האחרון מספר כי הכול עמדו על שכלו חריף, על שנינותו ועל דמיונו העשיר, ותמהו על האידיש העסיסית שלו ועל העדרה של הנוקשות הגרמנית באישיותו. לימים חלקו דניאל וקרליבך חדר משותף במערכת הצופה.

הרב קוק קירב אליו את עזריאל קרליבך, הסמיכו לרבנות, ראה בו איש סודו והקדיש לו שעות רבות. הוא התבטא במילים חמות על תלמידו, וכאשר מחמת מחלה נאלץ עזריאל קרליבך לחזור לביתו, צייד אותו במכתב המלצה נלהב: "הנני בזה בכל לשון של חיבה, ושל ברכה מקרב לב עמוק נותן את יקר סהדותי [עדותי], להחתן תורה המפואר, איש האשכולות ויראת ד' אוצרו הרב הנעלה מו"ה עזריאל, קרליבך שליט"א, אשר שנות מספר למד בישיבתנו הקדושה ותמיד היה לי לעונג ושעשועים בחבת קדש בשקידתו ובלבבו הטהור והשיר, במדותיו המופלאות ובכל הליכותיו בקודש שכולו אומר כבוד ותהילה". במכתב נוסף כתב הרב קוק על תלמידו:

מאז בואו לכאן, כבר לפני המנורה היה לנו ונשתאה לו לכת הבנתו החדה, לתפיסתו הברקית, להגיונו הרחב, ובאשר ישמור איש את שביב האש האחרון בביתו האפל, שמרנוהו כי דור יתום אנו ומי ילמדם אם לא כמו זה? [...] ומה נוסף הן נגרע, לאחל למשפחתו המהוללת שירימוהו על נס ואל יצניעו אור גדול זה, אשר מובטחים אנו שלוהרו ילכו עם ה' הקרובים והרחוקים וצדיקים כולם ישכימו לפתחו של הרב עזריאל נ"י, כי לו נאה כי לו יאה! (מעריב, ז' באדר תשט"ז, 19.2.1956).

עזריאל קרליבך

אויבי השלטון הגרמני. באותה רשימה נכלל גם אלברט איינשטיין. הוא חמק מגרמניה, עבר לוורשה ומשם התריע על הסכנה הנאצית וחזה את מלחמת העולם השנייה. באומץ לב בלתי רגיל חזר לגרמניה כדי להשתתף בשמחת נישואי אחותו, ומיד לאחר שה שב לוורשה ופעל בחוגי העיתונאים והסופרים ב"טלומצקה 13", מועדון הסופרים והעיתונאים היהודים. הוא נמנה עם חברי מערכת ההיינט, העיתון היומי באידיש.

אחרי עלותו לארץ ישראל בעקבות הוריו, התקבל למערכת הארץ (אז בעריכת משה גליקסון). כאשר נוסד ביטאונה של תנועת המזרחי ה**צופה** (שנסגר סופית בדצמבר 2008) צורף ד"ר עזריאל קרליבך למערכת העיתון ועבד בו עד מארס 1948. צירופו למערכת בא בסיועו של הרב מאיר ברלין (בר אילן). החוזה עם קרליבך נחתם ביום ל' בתשרי תרצ"ט, והוא היה אחד היחידים במערכת שהיה לו חוזה עבודה. החוזה נמצא כיום במכון לחקר הציונות הדתית באוניברסיטת בר אילן. לפי החוזה הוטלו על קרליבך תפקידים אלה:

1. בחירת מאמרים לתרגום מעיתונות בשפות אנגלית, צרפתית, גרמנית ורוסית שיתורגמו בידי עובדי המערכת (מלבד צרפתית וגרמנית שקרליבך עצמו יתרגם).
2. כתיבת מאמרי מערכת ארבע פעמים בשבוע.
3. כתיבת מאמרים ראשיים פעמיים בשבוע (אחד שהוא שולח להיינט ואחד מקורי, מעין סקירה שבועית).
4. ראשים (מהידיעות של עיתוני ערב או תגובות שונות בעיתונים שונים בארץ).
5. קשר עם מערכת הלילה בדבר ידיעות פוליטיות שונות והסברים.

נראה כי הוטלה עליו עבודה של צוות שלם. שכרו נקבע ל-15 לא"י לחודש. כן נכתב בחוזה כי "ההנהלה תשתדל לאפשר לך חיבור טלפוני ישיר עם המערכת". היה זה הישג כי לטלפון ישיר זכו באותה תקופה רק מעטים.

מאמריו זכו להדים רבים ועם פרוץ מלחמת העולם פרסם את המדור "יומן המלחמה" בעמוד הראשון, וכאשר בגזירת שלטונות

בד בבד עם לימודיו בישיבה עבר קרליבך ברחבי ארץ ישראל בירושלים, בשכם, בחברון, במדבר יהודה, בטבריה ובצפת ואת הרשמים מביקוריו פרסם בעיתון **היינט**, שיצא לאור בוורשה. בשובו לבית אביו המליץ עזריאל קרליבך לבן דודו חיים כהן (לימים ממלא מקום נשיא בית המשפט העליון בירושלים) כי ילך ללמוד בישיבת מרכז הרב. חיים כהן היה באותה עת יושב ראש צעירי אגודת ישראל בליבק, אך שמע בעצת בן דודו ובבואו לירושלים שם פניו לישיבת מרכז הרב והוקסם ממבט עיניו של הרב קוק. גם כשפרש מחיי תורה ומצוות התרפק חיים כהן על ימיו בישיבה. בגרמניה השלים קרליבך את לימודיו האוניברסיטאיים בברלין ובהמבורג והוסמך כד"ר למשפטים.

עזריאל המשיך בפעילותו בעולם העיתונות ונסע לקהילות יהודיות בעולם. הוא ביקר בספרד ובפורטוגל, במרוקו ובאלג'יריה, בתוניסיה ובלוב, ביוון ובתורכיה, ואת רשמיו פרסם בספר בגרמנית. חלק קטן מרשימות אלה תרגם לעברית, ואחת מהן הופיעה ב**הצופה** בערב יום הכיפורים תש"ד (1943), ובה תואר יום כיפור של אנוסי מירוקה.

הזכרנו כי בית אביו השתייך לאגודת ישראל, אך עזריאל הצעיר הצטרף לצעירי המזרחי בגרמניה ונמנה עם חברי הנהלת הארגון. הוא התיידד עם חיים נחמן ביאליק ותרגם את סיפורו "יום השישי הקצר" לגרמנית.

בשנת 1932 יצא לביקור ברוסיה הסובייטית ומאמריו שפרסם על רשמיו מהביקור הרגישו את הקומוניסטים שניסו להתנקש בחייו ופצעוהו קשה. עם עליית הנאצים לשלטון היה קרליבך בין הראשונים שנעצרו בידי הגסטפו ושמו הוכנס לרשימה השחורה של

ד"ר עזריאל קארליבאך

קריאות השלום

מדיניות השבוע/

החלטת רוזוולט — צעד האמפיוור — נאמרי השלום — מחללי התג — הרוסים והגרמנים

בית מדרן אבא ד"ר חיה מקובל, במנהג אכסני, לטור את המסקים האחרונים בברכת'המסון בכל סעודת התג בניגוני של איוו הוג. מגדולי ישיבות מלכו, געשה שלום במרומו" בספס — בניגון של ספס, כסבוכיות בניגון של שבעות וכו'. ומרגל' חיה בפי בני הבית, ש"עשית שלום" בחו" דה אב איוו דומה לעשית שלום בחודש אלוהה והיתה לא לפעון אמנות'לודים. השביע נחמדה אמנה זו:

חיי בעצמ לא ספסו תקמים לשור - עשית שלום" מאו מרזה המלחמה בכל מאת היוםם של המסכדן לא עבר עולי בניקע אתה סבו לא המסח המלה "עלום" קינים ניגר בעתות'ה עשית שלום של מיו" ליני. המספת שלום של חודש'ה תשובה למנות'המלחמה עשית שלום של צימברליון מריאת המס' של מלחמת הולנד'ה חיוון השלום של רוזוולט — שלום ימים אין שלום לל

וקראו כולם בשעת אחת. כמעט ברקה אתה ל—שלום, כל אחד בלשונו הוא. כל אחד נתן סיגויו הוא. אלה במלבושים אורחים ואלה במדים צבאיים. אלה באצטלה של הזונה ואלה על גבי סופון אנוות'המלחמה. אבל מסיון שהיו רבים כל כך ומסיון שהופיעו בעת אחת. באמצע המלחמה נתן קבל הרושם. שאין זה אלא מוטור של יום, שפטריום מנוו בחפון, אילו כמאם שה. הארון חיל. גנו הוריה, אם פיל, גבי צלבנית. ארשים מופים. מילן רומנית נאם בעשיתו בון חילתוהו. ארשים לוד הגבול, הניוראל שיקרטיק ראש ממש' לת פולין. ממנה אמור לליוון הולינו "ארשים צברפת", והמקום משו יצא הני אה. הסיף לקריאת השלום — רוזאנסיות של מלחמה.

מל ברומי, בצאת האמפיוור בפעם הראי' טינה מאו שנת 1870 לבקר בארמון המלך. היה אז רמו וסמן לקר, שהנכנסת צריכה להסתדרל קידם לכל לרכוש לעצמה הסי' פעת ידועה קסדר סמיים בפנים המדינות עצמן. — עד שתוכל אפילו לחלום על פעולות העשיות להדריך את המדינה ואת המדינות ברזח הדת. רוח האמנה והשלום.

נס דברי האמפיוור שנאמר בהג המולך וגם מספיק רב'הפאר למלחמת התג לא חזו יבולים. אומא. קיעוד תקוות רבות לעזרו הקרוב. אכיוו זה חזו הענקים המעשיים ביותר שיעשו בשבועות התג.

ביום שנייה לאחר מקריש העולם הניגורו הנעלים ביותר. כמיטלר כן טטאליו לא שם לב למיעד. מסטיוו בחרו לעצמם דווקא את יום תג'המולד הרעיושי את רובע הפעילים בהלטינקי ואבו כאשר לא הרעישו עוד את ערי המרוות האלה מקולם. המשי שעות אהבה התקיימה יום החורף הצפוני הצבאי. יום שלום. ואבו חלולת לכבוד התג — את העור וויסברג חלולית הניגור והמרוות את השי' ביה עזובה בעצם התג. כי אין, שהורוה' של פינאנדו יכילה לחסות אה יום. אף שעה.

וכבר זאת, כסניגויו אורח הסי' כסניגויו חות היתה לו נימה מיוחדת. נימה התג.

מננות אנשים מלומדה

אילו מיום כן לא היה לומר ערך גדול. פשוט בעית אנשים מלומדת שלום. רת ותי לא כיוון שהענין תג זה צריכים לומר כניגון זה שהענין אינו צריכות כיות.

ידידי'עמים היה זה קמת מיה מיני' הרסי' כמא אהב כפי ביות אריות'ה או' יחואה אהב אהב שיש כהרטיקו

אזי השני'ה רחמיים כהכ כפי תגר את השופעת הנכחית על המדינות כפי תג מדינה — ויעמוד קינו דיוסן שני' פות תרמסיות — שם השפעת הנכחית בינו לבין עצמן וגם מיתל כל הכניסיות ייה א"ר כפי המדינות לא חסנה את הכניסיות במאליה.

שדומותיה במעשים

נראה הרהב, שכיחות התג ושלוחתו שרי' רר רק במקום אחד: בחזית המערב. שלום שלום שבו עמידם התוחמת אלה מיל אלה בחוקת כהה מילים במקום שישם חחילום רואים את האובי בסו ענינים ירשים במקום שישם צריכות להתחיל המסעות המדינה. התנגשותיות אדירות. החאקאיות תקנות. במקום התקרית המלחמה — שם ישבו בחפירות ושרי משירו התג שם הימעה שחקיות אנגלית מפורזת אהה ויענה ממענתיה. שם יצאו ענינים לנרמסונדו. ששאו את ידיות המבולות. לכשו את בניו המינה יעזבו המבולות.

רק שנייה לא שבתו ולא חגגו טטאליו והיטלר. המירר יצא במסכונן לחזית רגזה דווקא ההסתכל מקרוב בתנגשות וזיונה שה' יליום הרמגיסים יצאו דווקא ביום התג להתקיף את הצרפתים. כדי שהיא תהיה יעמוד עליונים יחואה אהם ויהנה מהא התג אמיתית. התקפת הרבנית נכשה וששון המירר השבת. מתנת התג — כהה את למסעותיה.

סימן דרתי

סך'הכל ענינם. קריאת שלום בכל מקום. אבל אלה שהיו יכולים להשכין שלום — קריאתם היא רק של השבוע וחליל. ואלה שהיו רציים הם עשית צברים יי סיס — כהה את למסעותיה עדי.

המנדט בעצמו היקפם של העיתונים פרסם את "שבועון המלחמה". לעתים היה מפורסם בהצופה באותו יום שלוש כתבות מפרי עטו. בין כיווייה **ההצופה**: "עזריאל בן הרב", "ירוחם ישכיל" ואולי עוד כתיבים שלא הצלחנו לאתר. על "מאמרי המערכת" שפרסם חתם לעתים ע.ק., ולעתים ללא שם.

הוא חלם להגדיל את היקפו של מעגל המנויים של העיתון ורצה להציא לאור עיתון ערב. בעניין זה בא בדברים עם ידידו בנימין מינץ, מנהיג פועלי אגודת ישראל, שהיה מנכ"ל **הצופה**.

שדומותיה במעשים

שדומותיה במעשים

שדומותיה במעשים

כאשר בשנת 1940 רכשמה משפחת מוזס את עיתון הערב **ידיעות אחרונות** נתמנה עזריאל קרליבך לעורך העיתון. העיתון הופיע בשעות הערב והכיל שני עמודים, ובערבי שבתות וימים טובים – ארבעה. בעריכתו הופק **ידיעות אחרונות** לעיתון הנפוץ ביותר בארץ ישראל ולעתים הגיע עד 30,000 עותקים ביום אחד.

הוא המשיך בעבודתו **ההצופה** עד 30 במארכ 1948. במקביל פעל במסגרת אגודת העיתונאים וערך כמה משנתונים, והשתתף בשידורי קול ההגנה הבלתי לגליים. בשנת 1946 יצא למסע באירופה ורשמי פורסמו **ידיעות אחרונות** ו**ההצופה**.

בשנת 1947 נשלח לסקר את עצרת האו"ם שהכריזה על חלוקת ארץ ישראל ורשמיו פורסמו בשני העיתונים. חינוכו וניסיונו בעיתונות הדתית השפיעו על כתיבתו, למשל, אחד המדורים שהנהיג **ידיעות אחרונות** היה הפיליטון השבועי, שעליו חתם בכינוי מהתלמוד: ר' איפכא מסתברא. בלשון תלמודית התייחס לאירועים היומיומיים, והצנזורים בימי המנדט נאבקו קשה עם הידיעות הסמויות שנגנזו בפיליטונים ולא תמיד הצליחו לפענחם. קצפם יצא על הכינוי ר' איפכא מסתברא, והמאמר הודפס לעתים בלי הכינוי.

כידוע, חיכוכים עם מו"ל **ידיעות אחרונות**, ר' יהודה מוזס, הביאו ל"פוטש" המפורסם שבעקבותיו פרשו קרליבך וחבריו ממערכת **ידיעות אחרונות** ללא הודעה מוקדמת והקימו עיתון מתחרה, **ידיעות**

מערב

מערב ב־15 בפברואר 1948, שאחרי חודש הפך למערב. קרליבך השקיע במערב את מיטב כוחו ולא חס על מצב בריאותו הרופף. עד מהרה הפך **מערב** ל"עתון הנפוץ ביותר במדינה", ונטל תואר זה מ**ידיעות אחרונות**, שחזר ונטל תואר זה לידידו בשנות השבעים. במערב פרסם קרליבך מאמרים מדי יום, מאמר ראשי וכן הערות שונות. על המאמרים חתם בשמו. על ההערות שהופיעו במדור "שיחות מערב" חתם בראשי תיבות ע.ק. בימי שישי הופיע בדרך כלל הפיליטון השבועי שחתם בכינוי ר' איפכא מסתברא.

בל' בשבט תשט"ז (12.2.1956), עם תום ימי השבעה על מות אמו הרבנית, גיטל קרליבך, לקה עזריאל בהתקף לב ונפטר. הוא הובא למנוחת עולמים בבית העלמין בנחלת יצחק שבתל-אביב והלווייתו הייתה אחת הגדולות שידעה העיר. בין המלווים נראו פשוטי עם מוני קוראיו לצדם של ראשי המדינה, רבנים, ראשי עריות, פרסמו כנסת מימין ומשמאל ועיתונאים מכל החוגים. ראשי המדינה פרסמו מודעות אבל. ראש הממשלה משה שרת כתב כי "נתרושש הביטוי מהתגובות וא מהמחנה הדתי. שר הדתות והסעד משה שפירא כתב כי לבו של קרליבך היה "לב יהודי חם שהלם עם דופק האומה" (שם).

הרב הראשי ד"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג כתב כי קרליבך היה "אמן הפובליציסטיקה הדגול וסופר מזהיר" (שם).

עקיבא צימרמן

עקיבא צימרמן

עקיבא צימרמן

רשימת מאמריו של ד"ר עזריאל קרליבך בהצופה תשרי-טבת תש"ד (אוקטובר-דצמבר 1943)

הרשימה מסודרת לפי המדורים שבהם כתב.

"יומן המלחמה"

ה' בתשרי תש"ד (4.10.1943): "ראש השנה אצל סטאלין", "יחסי רוסיה אל שכניה", "איחוד יוגוסלביה", "ניאפל", "במחנה באדוליו", "גם גרציאני נסוג".

ז' בתשרי תש"ד (6.10.1943): "קורסיקה", "בין דיגול [דה גול] וזשירו".

י"ב בתשרי תש"ד (11.10.1943): "אמריקה במזרח התיכון", "השקעות אמריקאניות ואנחנו...".

י"ט בתשרי תש"ד (18.10.1943): "מעשה ארגנטינה".

כ' בתשרי תש"ד (19.10.1943): "ועידת מוסקבה", "דעות מוסקבה, לונדון, ושינגטון".

כ"ו בתשרי תש"ד (25.10.1943): "הקרבות ברוסיה וההד בברלין", "ניתוק קרים", "השיחות במוסקבה".

כ"ז בתשרי תש"ד (26.10.1943): "מוסקבה והפלישה לבאלקן", "תכונה ברומניה ובבולגאריה". "אלכסנדר על החזית האיטלקית".

כ"ח בתשרי תש"ד (27.10.1943): "בפנים איטליה ומחוצה לה", "דרך אגב, מעמדה הבינלאומי של איטליה".

ג' בחשון תש"ד (1.11.1943): "הוועידה בקרמלין", "לקראת ניתוק קרים", "שיחות סוריה מצרים".

ה' בחשון תש"ד (3.11.1943): "המשבר באיטליה", "ועידת מוסקבה ואיטליה", "ההצהרה על אוסטריה", "בין נובמבר 1918 והיום".

י' בחשון תש"ד (8.11.1943): "גנראל במקומו של גבלס", "קיוב והתוצאות", "השיחות עם טורקיה", "היכן האירופים", "סמכויות בסוכנות היהודית".

י"א בחשון תש"ד (9.11.1943): "המשבר בלבנון", "דעת הצרפתים", "משלחת ארצישראלית".

י"ב בחשון תש"ד (10.11.1943): "חשובו של טשרטשיל", "מלך יון", "נאום היטלר".

ד' בכסלו תש"ד (1.12.1943): "האופנסיבה באיטליה", "פעילות האפיפיור", "המועצה האיטלקית".

ט' בכסלו תש"ד (6.12.1943): "הפגישות", "התגובות הראשונות".

א' בטבת תש"ד (28.12.1943): "פגישת בלבנון 'שארנהורסט'".

י"ג בכסלו תש"ד (10.12.1943): "בנש במוסקבה", "באלקאן".

ט"ז בכסלו תש"ד (13.12.1943): "מלך יון", "מצרים".

י"ז בכסלו תש"ד (14.12.1943): "התקפת הנגד בקיוב", "ניקופול", "מה שלא אמר קורדול הול", "המשבר בבולגאריה".

י"ח בכסלו תש"ד (15.12.1943): "קול קורא", "נאום אידן".

כ"ג בכסלו תש"ד (20.12.1943): "מחלת טשורטשיל" [צ'רצ'יל], "המשא ומתן עם פולין", "רואה ואינו נראה".

כ"ד בכסלו תש"ד (21.12.1943): "אופנסיבה בצפון", "חווה צרפתי רוסי", "מועצת מוסוליני".

כ"ה בכסלו תש"ד (22.12.1943): "האינטרנציונל" 'השירה החדשה', "הפיכה בבולביה".

ב' בטבת תש"ד (29.12.1943): "אורטונה", "שארנהורסט", "איזנהואר ושריו" "גם נחאס פחה".

"שבועון המלחמה"

כ"א בתשרי תש"ד (10.10.1943): "סוף המעשה בארגנטינה".

ל' בתשרי תש"ד (29.10.1943): "הפאשיזם התוקפני", "בסינאט האמריקאני", "ועידת מוסקבה".

ז' בחשון תש"ד (5.11.1943): "ועידת מוסקבה", "יצוב השלום", "שוב ארגנטינה".

י"ד בחשון תש"ד (12.11.1943): "אל עבר גבולות פולין", "בתוך פולין", "ועידת העזרה", "הבטחת נקם ושילום".

י"ג בכסלו תש"ד (10.12.1943): "הכרזת הוועדות ההסכמים הצבאיים".

י"ט בכסלו תש"ד (17.12.1943): "התקדמות כלשהי", "המחיצות".

כ"ו בכסלו תש"ד (24.12.1943): "בלי 'אינטרנציונל'", "סטאלין הריאליסטי", "הרעיון וההגשמה", "אל תשמח ישראל".

ד' בטבת תש"ד (31.12.1943): "הצי הגרמני", "הכנות לפלישה".

ט"ז בתשרי תש"ד (15.10.1943): "החזית הרוסית והאיטלקית", "הוועידה במוסקבה".

"הלוטראני והדנייפר"

כ"ה בתשרי תש"ד (24.10.1943): "ועידת השלשה בלי צרפת".

ט"ו בחשון תש"ד (14.11.1943): "הגנישה הצבאית".

ט' בתשרי תש"ד (8.10.1943): "ליד מעין כל נדרי".

ג' בכסלו תש"ד (30.11.1943): "שנים עשר הימים האחרונים", "מוסד אמריקאני לעזרת היהודים", "המשבר בלבנון" "פגישת השלשה", "בחזית הרוסית", "קום ולירוס" "באיטליה".

"ומשפטים כל ידעום"

ו' בכסלו תש"ד (3.12.1943): "בעקבות מעשה הלבנון".

א' בטבת תש"ד (28.12.1943): "עד היכן הידידות מגעת".